

VI

MICHAEL ALBERT:

VAIHTOEHDOTTOMUUDEN HAASTAMINEN

”Minulta kysyttiin opiskeluaikanani usein: ’Mitä ihmettä haluatte? Ymmärrän oikein hyvin, että ette pidä sodasta, rasismista tai köyhyydestä. Ei kukaan pidä. Mutta mitä ehdotatte ratkaisuksi? Millä korjaatte nuo ongelmat, ja mitä tulisi tilalle? Nämä ongelmat ovat ikuisia, ei niille voi paljoa tehdä.’”

”Perustelin usein, kuinka tärkeää on tuoda ongelmia esiin, vaikkei niihin olisikaan ratkaisuja. Jätin kuitenkin vastaamatta tärkeimpään: mikä on vaihtoehto, ja kuinka sen voi saavuttaa? Tämä kysymys on entistäkin ajankoh-
taisempi.”

”Ihmiset kysyvät myös, mitä hyötyä tästä kaikesta on. Päivät on jo valmiiksi buukattu täyteen. Mitä järkeä ylipäätään on pohtia maailman tilaa ja toimia tilanteen muuttamiseksi – sehän on lopulta vain ajanhukkaa. Voin käyttää saman ajan lasteni kanssa tai vaikka hankkia lisätienestejä ylitöissä.”

”Tämä ajatuskulku tulee ottaa vakavasti. Näin ajatellaan automaattisesti, eikä siihen voi vastata parkumalla entistä kovempaa, kuinka huonosti maailman asiat ovat.”

– Michael Albert

Vuonna 1947 syntynyt Michael Albert on yhteiskuntafilosofi, yrittäjä ja aktivisti. Hän on vuosikymmeniä keskittynyt kahteen kysymykseen. Mikä estää meitä korjaamasta räikeitä epäkohtia? Mitä nyky-yhteiskunnan tilalle pitäisi rakentaa?

Yhdysvalloissa Albert tunnetaan pitkäaikaisena media-alan yrittäjänä ja aktivistina. Opiskeluaikoinaan Albert toimi MIT:n ylioppilaskunnan puheenjohtajana ja profiloitui Vietnamin sodan vastaisen liikkeen keulakuvana.

Sodan ja talouden yhteydet saivat fysiikasta kiinnostuneen insinööriopiskelijan paneutumaan talousasioihin – yrityksiin, työnjakoon ja kannustimiin. Albert onkin kansainvälisesti tunnettu erityisesti osallisuustalouden kehittämisestä. Albert ja taloustieteilijä Robin Hahnel kyllästyivät 1980-luvulla talouskeskustelun vaihtoehdottomuuteen ja ryhtyivät etsimään parempia ratkaisuja. Osallisuustalous on taloustieteellinen vaihtoehto kapitalismille ja kommunismille. Se on demokratiaan ja yhteistyöhön perustuva malli, joka rakentuu täysin uusille instituutioille.

AKTIVISMIN PUOLESTAPUHUJA

Sovimme Michael Albertin kanssa, että haastattelu tehdään hänen kotonaan Woods Holessa, Massachusettsissa.

Woods Hole on noin 800 asukkaan pikkukylä itäran-
nikolla, Cape Codin lounaiskärjessä, tunnin ajomatkan
päässä Bostonista. Kaaren muotoinen niemimaa on tun-
nettu valkoisista hiekkarannoistaan, joilla kesäisin vie-
railee miljoonia turisteja. Albert ottaa meidät vastaan
rantashortseissa ja t-paidassa.

”Aurinko porottaa kuumasti tänään. Otatteko kylmän
oluen tai Coca-Colaa?” Albert kysyy ja ohjaa meidät olo-
huoneen puolelle. Seinälle on ripustettu kookas televisio,
jossa pyörii Roger Federerin tennisottelu.

Aloitamme haastattelun tiedustelemalla, mikä Alber-
tista alun perin teki aktivistin.

”Pääsin opiskelemaan Massachusettsin teknilliseen
korkeakouluun MIT:hen Bostonissa. Ensi kosketukseni
opinahjoon jätti ikuisen jäljen, vaikkei moni pitäisikään
sitä kovin poliittisena hetkenä.”

”Minut otettiin ensimmäisellä viikolla tutustumaan
opiskelijoiden osakuntaan, heillä oli uusien jäsenten rek-
rytointi käynnissä. Meidät hyväksyttiin jäseniksi, mutta
kuukausien päästä selvisi, että osakunnan johtajat olivat
salakuunnelleet kaikkien huoneita ja puhelinkeskuste-
lujä. Järjestelmä oli erittäin manipuloiva ja vahvan hie-
rarkkinen.”

”En osannut aluksi epäillä mitään. Uudet jäsenet
sosiaalistettiin taitavasti, ystävyysuhteita luotiin nopeasti.
Ja kun petos lopulta selvisi, oli jo tavallaan liian myöhäistä
perua. Kaikki oli järjestynyt osakunnan kautta: asunnot,
kaverit, kurssitarjotin.”

”Pysyin itsekin jäsenenä vielä muutaman kuukauden salakuuntelun paljastumisen jälkeen, mutta kesälomalla aloin katua. Olin suoraan sanottuna kauhuissani, että olin hyväksynyt touhun ja ajelehtinut virran mukana.”

”Asetuin vastatelloin, ja lähdin sieltä sitten vauhdilla. Se oli ensimmäinen kerta elämässäni, kun todella vastustin auktoriteettia ja hierarkioita. Aloitin opiskelut MIT:ssä vuonna 1965, joten vuoden sisällä siitä olin jo täysillä mukana kansalaisliikehdinnässä.”

Mikä sai Albertin mukaan sodanvastaiseen liikkeeseen?

”En pitänyt aiemmin itseäni yhtään poliittisena. Aktivismi alkoi toden teolla vasta siitä, kun sain lisätietoa opiskelupaikkani kytköksistä Vietnamin sodan kauheuksiin. MIT oli, ja on vieläkin, Yhdysvaltojen armeijan sotilasteknologian tyyssija. Merkittävä osa MIT:n rahoituksesta tuli 1960-luvulla Pentagonilta.”

Yhdessä toisten opiskelijoiden kanssa Albert sai paljastettua useita tutkimusprojekteja, jotka liittyivät suoraan Yhdysvaltojen sotavoimien tarpeisiin.

”MIT:n tutkijat kehittivät helikopteritekniikkaa ja julkausuttu perustelu oli se, että kopterit voisivat lennellä vakaammin Detroitin yllä ja tarjota säädataa meteorologeille. Kun kävimme opiskelijoiden voimin tutkimassa asiaa, meille selvisi että vakautusjärjestelmiä kehiteltiin, jotta konekiväärin tulitus ja siitä aiheutuva rekyyli ei häiritsisi helikopterin lentoa. Ongelma havaittiin, kun Vietnamin maaseudulla ammuttiin maanviljelijöitä eikä

helikopteri ollut tarpeeksi vakaa. Yliopistollamme yritettiin auliisti auttaa.”

”Pahin yksittäinen MIT:n tutkimuskohde Vietnamin sodan aikana oli niin sanottu älypommi. Nämä pommit tulivat suuren yleisön tietoisuuteen vasta Irakin sodan yhteydessä. Kyseessä on pommi, joka ohjautuu samalla periaatteella kuin ohjus. Pommien perustutkimus toteutettiin MIT:ssä opiskeluaikani, ja tekniikkaa käytettiin Vietnamin sodan lopussa. Yhdysvallat käytti niitä pommittaessaan siviili-infraa, kuten patoja, ennen vetäytymistään.”

Opiskelija-aktiivit vaativat kehittelyn lakkauttamista. Albertista oli päivänselvää, että Yhdysvaltojen massiiviset sotaoperaatiot pienessä köyhässä maassa oli saatava loppumaan. Protesteista ja poliittisesta organisoinnista kampuksella tuli täysipäiväinen työ. Hänen tapansa edistää liikkeen tavoitteita poikkesi monista ajan aktivisteista.

”Kiersin opiskelijabileissä väittelemässä niiden kanssa, jotka eivät olleet vielä vakuuttuneita Vietnamin sodan vastustamisen järkevyydestä. Amerikkalaisen jalkapallon pelaajat olivat tärkeä kohderyhmä. Monet pitivät heitä korkeassa arvossa, ja heidän kanssaan pystyi käymään väittelyä siinä missä muidenkin.”

”Pyrin keräämään kampuksella aktivismiin mukaan paljon sellaisia ihmisiä, joilla ei ollut etukäteen minkäänlaista käsitystä poliittisesta työstä. Vain sillä tavalla liikettä pystyttiin kasvattamaan. Tämä oli kuitenkin melko

poikkeuksellista. Monet viettivät mieluummin aikaa jo valmiiksi samanmielisten kanssa.”

Albertin aktivismi huipentui syksyllä 1969, kun hänet valittiin radikaalilla vaaliohjelmalla MIT:n opiskelijajärjestön puheenjohtajaksi.

”Edustin kampuksella herännyttä liikehdintää. Kampanjani oli suoraviivainen: yliopiston sotilasyhteistyö oli lopetettava ja yliopiston mittavia resursseja oli jaettava Bostonin vähävaraisten afroamerikkalaisten yhteisöjen kanssa. Tiesin, että vaatimuksille oli tilausta. Voitto oli silti yllätys, sillä yliopiston opiskelijajärjestö kieltäytyi tyystin ottamasta minua ehdolle. Vaaleissa oli kuitenkin mahdollista kirjoittaa äänestyslappuun vaalilistan ulkopuolisen ehdokkaan nimi, ja kampuksella tekemämme aktivismi oli ollut erittäin näkyvää. Sitä kautta onnistuin tulemaan valituksi.”

Albertin vaatimukset voittivat lyhyessä ajassa valtavasti tukijoita puolelleen. Yhtä poikkeuksellisesti kuin Albert valittiin opiskelijaliikkeen johtoon hänet myös erotettiin yliopistosta.

”Vaalivoitosta ei ehtinyt kulua kuin muutama kuukausi, kun rehtori ilmoitti että opinto-oikeuteni oli evätty. Minulla ei ollut oikeutta jatkaa opintojani missään muodossa. He selvästi eivät tieneet, mitä olimme oikeasti tehneet, koska kaikki syytökset olivat keksittyjä. On myönnettävä, että heillä olisi ollut oman sääntökirjansa perusteella eväitä erottamiseeni. Me esimerkiksi murtauduimme kampuksella luvatta tiloihin, kun hankimme lisätietoa MIT:n osallisuudesta sotatoimiin. He vain eivät tieneet,

mihin todellisuudessa olimme syllistyneet, joten he sitten keksivät kaikenlaista.”

Satojen kanssaopiskelijoiden valituksista huolimatta Albertin erottaminen pysyi vuosikymmeniä voimassa. Albertille oli selvää, ettei hän enää voisi jättää yhteiskunnallista vaikuttamista – takaiskuista huolimatta – ja hän ryhtyi rakentamaan uusia projekteja. Albert keskittyi seuraavina vuosikymmeninä aktivismia tukevaan julkaisu- ja kustannustoimintaan. Hän on järjestänyt vuosien varrella useita symposiumeja ja mediaseminaareja nykyisellä kotipaikkakunnallaan. Moni Yhdysvalloissa tapaamamme aktivisti mainitsi Albertin auttaneen heitä vuosien varrella jakamalla laaja-alaista omakohtaista tietämystään yhteiskunnallisesta kampanjoinnista.

PAREMPAA VAIKUTTAMISTA

Albert on aktivismin puolestapuhuja, mutta näkee suorassa yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa myös ongelmia. Yksi niistä on arkisten kokemusten sivuuttaminen.

”Yhteiskunnallisia ongelmia tuodaan esiin liian vaikeasti. Ongelmat eivät linkity omaan arkielämään. Ilman helposti tartuttavia käytännön esimerkkejä keskustelu kääntyy nopeasti elitistiseksi. Siinä keskustelussa vain tilastotieteilijöillä ja muilla asiantuntijoilla on oikeus puheenvuoroon.”

Aktivismilla pitäisi pyrkiä torjumaan elitismia, ei ruokkimaan sitä. Monille kannan ottaminen on vaikeaa,

koska he eivät koe tietävänsä asioista tarpeeksi. Toisille se taas on helppoa, mutta mikään todistelu ei saa heitä tarkistamaan, saati muuttamaan, kantojaan. Keskustelun käyminen ei ole helppoa. Albertin mielestä kaiken aktivismin lähtökohtana tulisi kuitenkin olla kunnioitus toisia kohtaan. Ylimielisyys ei ole rakentavaa.

”Olen itse paininut yhteiskunnallisten kysymysten kanssa 40 vuotta ja ollut suuren osan tuosta ajasta aktiivinen erilaisissa kansalaisliikkeissä ja kampanjoissa. Mutta jos omassa arjessaan yhteiskunnan ongelmista huolestunut ihminen tulee kysymään minulta neuvoja tai esittämään omia pohdintojaan, en missään nimessä lähde arvostelemaan häntä tietämättömydestä.”

”Valitettavan monet tekevät näin. Yhteiskunnan muuttaminen vaatii lukemattomien ihmisten välistä yhteistyötä, ja yhteistyö tyssää alkuunsa, jos toisten tietämättömyyden tai kokemattomuuden arvostelua ei lopeteta. Samoin jos toisten ihmisten käyttämät hieman erilaiset sanat tai näkökulmat riittävät riidan aikaansaamiseksi, on yhteistyöllä varsin heikko pohja.”

Albertin mielestä kehitystä on kuitenkin havaittavissa.

”Tiedän käytännön kokemuksesta, että sinänsä yksinkertaisen kuuloiset perusasiat, kuten yhteistyö ja erilaisten näkökulmien kunnioittaminen, ovat usein vaikeita toteuttaa toimivasti. Nykyisin on kuitenkin mielestäni toivoa suurista muutoksista parempaan suuntaan. Ihmiset eivät enää lähde yksioikoisesti vastustamaan ongelmia, vaan he haluavat tietää, miten ongelmat rat-

kaistaan ja mitä niiden tilalle tulee. Ja tämä on erittäin hyvä asia.”

Albertin mielestä omistautuneisuus on tärkeää, mutta vaarana on, että itselle tärkeä aihe nousee ylitse muiden.

”Yksi aktivistien vakava virhe on ollut siinä, miten jokin yksittäinen asia on olevinaan kaikkein tärkein ja keskeisin. Radikaalit feministit saattoivat takavuosina sanoa sukupuolen ja seksuaalisuuden olevan tärkeintä ihmisten elämässä – yli kaiken muun. Tai sosialistit nostivat yhteiskuntaluokat ja talouden ongelmat kaiken muun yli. Ja ainakin osa anarkisteista esitti, että yksinomaan vallanpitäjät, vallankäyttö ja valtasuhteet itsessään olisivat syy kaikkiin ongelmiimme.”

”Mutta tämä nurkkakuntainen tapa katsoa yhteiskunnallista työtä on toivottavasti takanapäin. Nykyään ymmärretään ehkä paremmin, että esimerkiksi ihmisten sukupuolet, seksuaalisuus, valtasuhteet, talous ja ympäristö vaikuttavat kaikki yhdessä siihen, mitä ihmisyhteisöissä tapahtuu. Ja että ongelmat joissakin näistä alueista vaikuttavat myös toisiin ihmisten elämän osa-alueisiin. Jos tätä ei oteta huomioon, ihmiset helposti asettuvat kuppikuntiin kyräilemään ja yhteistyöstä tulee mahdotonta.”

Keskustelemme Albertin kanssa mielenosoittamisesta ja lyhyen aikavälin tavoitteista – korjausliikkeistä, joita kutsutaan usein reformeiksi. Suomessa hyvinvointivaltion rakentaminen perustui lukuisiin yksittäisiin reformeihin, joilla laajennettiin kansalaisten turvaa ja vapauksia. Yhdysvalloissa 1960- ja 1970-lukujen

aktivismilla saavutettiin lukuisia parannuksia vähemmistökansallisuuksien, seksuaalivähemmistöjen ja naisten asemaan. Albert on ajattelussaan radikaali, mutta ei suhtaudu penseästi tällaisiin edistysaskeliin.

”1960-luvulla toisteltiin usein seuraavaa mielenosoitushuutoa: ’Mitä me halutaan? Parempi maailma! Koska me halutaan se? Nyt!’ Huutoa on helppo ymmärtää, on järkevää vaatia parempia asioita. Mutta... Emme saa sitä nyt. Ennen sitä on tehtävä tehdä paljon asioita, saavutettava välietappeja ja voitettava kompromisseja ja reformeja, jotka jäävät vajaiksi alkuperäisestä tavoitteesta. Tarvitaan aitoja tuloksia, parempaa lainsäädäntöä, laajempia turvaverkkoja, reilumpaa tulonjakoa ja ympäristösäädöksiä. Tarvitaan monenlaista edistystä, mikä ei sellaisenaan vielä täytä alkuperäistä visiota perustavasti paremmasta maailmasta.”

”Ja tämä pitäisi pystyä tekemään hylkäämättä alkuperäistä tavoitetta. Pelkkään reformismiin tyytyminen on myös virhe.”

”Monien tiedostavien ihmisten keskuudessa näkee liian usein seuraavan virheen. Sen sijaan, että tehtäisiin töitä pienempien saavutusten eteen, luovutaan niistäkin ja tyydytään hymistelemään omassa erinomaisuudessa ja periksiantamattomuudessa. Strategioiden ja taktiikoiden valitseminen on aina tilannekohtaista, ja siksi ehdottomuus suuntaan tai toiseen on haitallista.”

Keskustelemme siitä, miten Albertin opiskeluaikojen sodanvastainen liikehdintä on vaikuttanut hänen myö-

hempään yhteiskunnalliseen työhönsä. Miten tilanne on muuttunut 1960-luvusta, ja onko meillä opittavaa noista ajoista?

”Ne olivat kieltämättä hyvin erilaisia aikoja. Olimme kaikki hyvin nuoria ja naiiveja. Useimmat meistä ajattelivat, että Yhdysvallat on maailman paras maa ja Yhdysvaltojen tavoitteena on auttaa kaikkia maailman ihmisiä. Vastaavasti ajattelimme, että yritysten tehtävänä oli vain tuottaa entistä parempia asioita ja auttaa ihmisten elämänlaadun parantamisessa. Lääkäreiden ainoana motiivina ja tehtävänä oli parantaa sairaita, ja niin edespäin.”

”Kansalaisoikeusliike ja sodanvastainen liike, sekä hie-
man myöhemmin feministisen liikkeen vahva nousu, toivat esiin ongelmia, jotka käänsivät aiemmat uskomuksemme päällelleen. Olimme hämillämme ja raivoissamme. Aiempi optimismimme oli perustunut valheeseen. Osa suuttumuksestamme perustui epäoikeudenmukaisuuteen ja osa siihen, miten järkyttävän tekopyhää Yhdysvaltojen hurskastelu ihmisoikeuksista ja maailman parantamisesta oli ollut. Tämä ruokki kaikkea yhteiskunnallista aktiivisuutta, joka kasvoi niihin aikoihin räjähdysmäisesti.”

Mikä on tilanne nykyisin?

”60-luku on tässä mielessä kaukaista historiaa. Jotkut saattavat väittää vastaan, mutta loppujen lopuksi kaikki tietävät nykyisin, että kaikki ympärillämme on rikki. Kukaan ei enää ylläty erilaisista paljastuksista ja skandaaleista. Epäoikeudenmukaisuus ja maailman kauhut ovat jokapäiväisiä. Tätä kaikkea ei kannattele enää se, että maailma olisi

mahtava ja reilu paikka, vaan se, että mitään vaihtoehtoa ei ole. Se on hyvin erilainen lähtökohta, ja siksi vaaditaan toisenlaista lähestymistapaa.”

”Nykyisin kaikki tietävät ongelmista ja valheiden paljastaminen ei johda juuri mihinkään – eikä se oikein ole mahdollistakaan. Mitään valheita ei oikeastaan edes ole. Tämä on joillekin vaikea ymmärtää, ja esimerkiksi Noam Chomskyn kanssa jouduin väittelemään pitkään ennen kuin sain hänet lopulta hyväksymään tämän.”

”Näytin hänelle yhdysvaltalaisen kyselyn, jonka mukaan kolmasosa vastaajista uskoi syyskuun 11. päivän terrori-iskujen olleen Yhdysvaltojen hallinnon junailmia. En usko salaliittoteorioihin, mutta pysähdypä hetkeksi miettimään, mitä tuollainen tulos tarkoittaa. Mitä sellaista voidaan enää paljastaa, joka saisi ihmiset vaatimaan rai-volla muutoksia?”

Mitä Albert tarjoaa paljastusten ja skandaalien tilalle? Miten motivoitua työskentelemään yhteisen hyvän eteen?

”Tarvitaan konkreettisempia visioita ja ratkaisukeskeisyyttä. Ihmiset tekevät hartiavoimin töitä, jos heillä on hyviä syitä uskoa, että työ tuottaa tulosta. Kynisyys on nykyään keskeisin este osallistumiselle ja toiminnalle. Ihmiset ajattelevat, että heidän ponnistelunsa hyvien asioiden puolesta eivät voi tuottaa juuri min-käänlaisia muutoksia maailmaan. Miksi tuhllata aikaansa, jos tuloksia ei synny?”

Myös suomalaisessa yhteiskunnassa on vakavia vääris-tymiä, ja monet tuntevat työttömyyden ja eriarvoisuuden

ongelmat nahoissaan. Minkä neuvon Albert antaisi suomalaisille?

”Vaikka tämä voi olla vaikeaa, juuri nyt pitäisi osoittaa selkeästi, miten monet asiat ovat mahdollisia. Erityisen oleellista on selittää, miksi ja miten uusia asioita voidaan saavuttaa ja mitä kukin voi tehdä niiden edistämiseksi. Ei vain yleisellä tasolla, vaan nimenomaan päivittäisessä arjessa. Mitä sellaista voidaan tehdä, joka olisi siihen käytetyn ajan ja vaivan arvoista?”

HYVINVOINTIVALTIOSTA ETEENPÄIN

Suomessa valtaosa julkisesta keskustelusta ja huomiosta kiinnittyy yksittäisiin kampanjoihin ja reformeihin, joilla pyritään hiomaan hyvinvointivaltion puutteita. Monet kampanjat ovat olleet haitalliseksi koettujen uudistusten vastustamista. Viimeisen kymmenen vuoden aikana opiskelija-aktiivit ovat keskittyneet opintotuen leikkauksiin ja ehtojen tiukentumiseen, eläkeläiset ovat vastustaneet heihin kohdistuvia leikkauksia, ja sairaanhoitajat ovat vaatineet nousua palkkakuopasta.

Albert pitää tärkeänä, että yksittäiset kampanjat sidotaan osaksi suurempia tavoitteita.

”Kun keskitytään vain vastustamaan jotakin, ei ole mitenkään sanottua, että saavutetaan aitoa parannusta. Vastustamisella saatetaan toki hidastaa haitallista kehitystä ja lieventää ongelmia. Sellaisia liikkeitä on ollut valtavasti kautta historian. Ongelmia on korjattu ja

huomattavia parannuksiakin saatu aikaan. Mutta kestävien muutosten aikaansaamiseksi olisi tervetullutta ottaa nimenomaan pidemmän aikavälin tavoitteet ja mahdollisuudet vakavasti.”

”Koska jos todella tiedetään, mitä halutaan, voidaan onnistuttaessa vaikuttaa enemmän lopputulokseen. Esimerkiksi vaatimukset minimipalkasta tai palkankorotuksista ovat usein ihmisille selkeitä ja helposti ymmärrettäviä kampanjoita. Hieman korkeampi tulotaso olisi tärkeä helpotus monille, ja sen puolesta kannattaa toki tehdä töitä. Mutta yhteiskunnallisten muutosten keskiössä tulisi olla konkreettisia rakenteellisia muutoksia. Sellaisia, jotka ohjaavat toimintaa ja ajattelua uusiin mahdollisuuksiin ja uusien asioiden tekemiseen.”

Talouden kokonaisuudesta on monien kuitenkin vaikea saada otetta, eikä suurista linjoista juuri keskustella. Yleisellä tasolla puhutaan paljon siitä, kuinka hyvinvointivaltio on jämähtänyt paikoilleen, mutta näkemykset tulevaisuudesta ovat hyvin suppeita. Ensin todetaan hyvinvointivaltion ongelmat globaalissa markkinataloudessa ja siitä siirrytään sujuvasti hienosäätämään sosiaaliturvan yksityiskohtia. Yhteiskunnallinen keskustelu ei Suomessa katso kauas eikä ulotu syvälle.

Toisen maailmansodan jälkeen tavoitteena oli rakentaa kansantalous ja yhteiskunta, jossa kaikki voivat hyvin. Täkäläistä markkinataloutta pyrittiin hiomaan niin, että vauraus jakautuisi tasaisemmin ja kaikilla olisi pääsy elintärkeisiin palveluihin. Yhtenä merkittävänä lähtökohtana

oli, että kaikille turvattaisiin tasavertainen osallistuminen demokraattiseen päätöksentekoon. Tätä näkemyksellisyyttä tarvitaan.

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa on korjattu monia ongelmia, joista muut markkinataloudet edelleen kärsivät. Näistä saavutuksista saadut opit ovat kuitenkin olleet viime vuosikymmeninä vaakalaudalla, kun usko markkinatalouden kaikkivoipaisuuteen on tehnyt paluuta. Suomessa on ollut jo pitkään tapana väittää, että kaikki hyvinvointivaltion alkuperäiset tavoitteet on jo kauan sitten saavutettu.

”Suomi on kiinnostava vertailukohta monelle maalle. Mitä tapahtuu niissä valtioissa, joissa ollaan pidemmällä uudistuksissa, joita omaan maahasi ehdotetaan? Jos Suomen palveluja ja yhteiskuntaa halutaan kehittää Yhdysvaltojen tai muiden markkinahenkisten maiden suuntaan, voidaan seurata mitä näissä maissa tapahtuu. Ja Suomen tulevaisuuskuva ei silloin ole kaunista katsottavaa.”

”Suomen verrattain tasainen tulonjako ja koulujärjestelmän tehokkuus ovat molemmat esimerkkejä siitä, miten Suomi on ottanut lähtökohtien tasavertaisuuden vakavasti. Tässä suhteessa Suomi ei ole vain jonkin verran Yhdysvaltoja parempi, Suomi jättää Yhdysvallat täysin varjoonsa. Nämä saavutukset ovat monien reformien ja poliittisten päätösten ansiota, ja niitä kannattaa puolustaa.”

”Mutta niitä voi puolustaa eri tavoin. Peruskouluun ja kansainvälisesti katsottuna laajoihin turvaverkkoihin voidaan tuodittautua ja ikään kuin hyväksyä, että ne ovat

parasta mitä voidaan saavuttaa. Mutta viisampaa olisi viedä kaikkea tuota eteenpäin, miettiä peruseriaatteita, joita tuollaisilla parannuksilla on pyritty edistämään, ja puskea yhä pidemmälle.”

Albert näkee hyvinvointivaltion suurena harppauksena oikeaan suuntaan, mutta ongelma on, että työ on jäänyt kesken.

”Vanhanaikaisessa kenttäodankäynnissä oli tuhoon tuomittua jäädä paikalleen ja tyytyä puolustamaan yksittäistä mäennyppylää. Sotilas, joka jää juhlimaan yhden ainoan kukkulan valloittamista, saattaa nopeasti huomata olevansa erittäin huonossa asemassa. Vastustaja on piirittänyt hänet, vahvistanut asemiaan ja vallannut selustan.”

”Miten tämä liittyy hyvinvointivaltioon? Saavutettuja voittoja, kuten perheille jaettavia tukia, maksutonta koulutusta ja julkista terveydenhuoltoa, on puolustettava ja paranneltava entisestään. Mutta vanha viisaus siitä, että hyökkäys on paras puolustus, pätee tässä erittäin hyvin.”

Monet pitävät markkinataloutta kulutuksen ja tuotannon järjestämisessä välttämättömänä. Kapitalismista ja sosialismista puhutaan yleisellä tasolla paljon, ja esimerkiksi oikeisto-libertaarisen *Reason*-lehden teettämän kyselyn mukaan jopa yli puolet nuorista yhdysvaltalaisista kannattaa sosialismia. Monille amerikkalaisille tämä ei kuitenkaan tarkoita markkinataloudesta luopumista vaan Suomea muistuttavaa mallia. Bernie Sandersin saavuttama suosio vuoden 2016 demokraattien presidenttikampanjan esivaaleissa osoitti, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion

ratkaisut saavuttavat nykyään Yhdysvalloissakin laajaa kannatusta.

MARKKINATALOUDEN ONGELMAT

Albert käyttää Pohjoismaita usein esimerkkinä kritisoidessaan markkinataloutta.

”Köyhyyttä on vähemmän, ympäristölainsäädäntö on vahvaa ja peruspalvelut ovat lähes kaikkien saatavilla. Ongelmia ei kuitenkaan ole ratkaistu. Köyhyyttä ja asunnottomuutta ei ole saatu poistettua, vaikka tilanne on monia muita maita parempi. Yhteiskunta on edelleen jakautunut luokkiin. Hyvinvointivaltiot ovat kansantalouksina ympäristön kannalta kestävämpiä kuin esimerkiksi Yhdysvallat, mutta niidenkin ympäristön kuormittavuus on edelleen aivan liian suuri.”

Albert sanoo kritisoidensa markkinoita, mutta haluaa painottaa, miten epäselviä käsitteitä ”markkinat” ja ”markkinatalous” itse asiassa ovat.

”Yleisin arkinen tulkinta on, että markkinat ovat jotain, mistä saa hankittua asioita. Markkinoilta haetaan vaikkapa tuoretta leipää tai vihanneksia. Mutta markkinoille on toinenkin määritelmä, jonka kannattajille tuo ensimmäinen määritelmä on erittäin hyödyllinen. Toisen määritelmän mukaan markkinat ovat mekanismi, jossa kaikkien yksilöiden ja yksiköiden panos ja tuotto ratkeaa kaikkien välisessä jatkuvassa kilpailussa. Jokainen pyrkii saamaan mahdollisimman paljon itselleen toisten

kustannuksella. Markkinakilpailun idea on tällä tavoin kohdentaa kaikki tuotanto ja kulutus taloudessa.”

Albert korostaa, että hänen kritiikkinsä kohdistuu nimenomaan toiseen määritelmään, taloustieteelliseen puoleen. Kulutus ja taloudellinen vaihdanta ovat ehdottoman tärkeitä modernissa yhteiskunnassa, eikä omavaraistalouteen palaaminen ole tarpeen. Markkinat ovat Albertin määritelmässä ennen kaikkea instituutio, jossa ihmiset jakautuvat ostajiin ja myyjiin, mikä puolestaan luo antisosiaalista jännitettä. Markkinoilla palkitaan itsekkydestä. Mitä tämä tarkoittaa käytännössä?

”Syntyy nollasummapeli. Yhden etu on toisen menetys. Jotta voit saada paremman hinnan, toisen täytyy kärsiä vastaava tappio. Markkinat tuottavat patologista individualismia, jossa vain omalla hyvinvoinnilla on väliä.”

Albertin mielestä on tärkeä ymmärtää, millaisissa järjestelmissä elämme. Oman ajan erityispiirteet otetaan helposti itsestäänselvyytenä. Taloudesta puhutaan sekavasti, ja siksi suuren yleisön on hankalaa seurata keskustelua.

”Jopa keskusjohtoisessa ja totalitäärisessä Neuvostoliitossakin oli paikka, josta ruokatarpeet haettiin, ja siitä voitiin puhua aivan kuten useimmat amerikkalaiset puhuvat nykyisin markkinoista. Teillä on Suomessa samalla tavalla torimarkkinat ja marketit. Kun puhutaan markkinoiden ongelmista ja markkinoiden vastustamisesta, se kuulostaa useimmista hyvin, hyvin kummalliselta. Vastustat sellaisen paikan olemassaoloa, josta voi hakea ruokatarpeita? Mitä ihmeen vaihtoehtoa sille voi olla?”

”Kyse ei ole vähäpätöisestä ongelmasta tai pelkästä retriikasta. Ihmisten luontainen taipumus auttaa toisia ja perheenjäsenten ja sukulaisten toisilleen osoittama tuki onneksi lievittävät tätä ongelmaa hieman, mutta markkinoille osallistuminen tuottaa suoraan sanottuna groteskia käytöstä.”

”Korruptio ja petokset ovat luonnollisia ilmiöitä markkinoilla. Jos lähden kilpailemaan kanssasi ja on mahdollisuus että saatat huijata minua, minun kannattaa huijata ensin. Vähän kuin steroidien käyttö baseballissa tai muussa huippu-urheilussa. Jos syöttäjä käyttää steroideja on lyöjänkin käytettävä niitä.”

Nämä eivät ole markkinakilpailun ainoita ongelmia.

”Kun ostaja ja myyjä tekevät keskinäisen sopimuksensa, siis käyvät kauppaa, millä perustein he tekevät päätöksensä? Ostaja miettii, haluaako hän tuotteen, onko se hintansa arvoinen. Kauppias taas laskee, onko rahasta enemmän hyötyä hänelle kuin tuotteen pitämisestä itsellään.”

”Onko autolla ympäriinsä ajelemisen tuottama hyöty minulle suurempi kuin bensen hinta? Kolikon kääntöpuolella taas huoltoaseman pitäjä pohtii, kattaako bensen hinta sen hankkimisesta ja myymisestä koituneet kustannukset ja jääkö hän vielä voitolle tästä. Tämä vaikuttaa oikein näppärältä, pientä ongelmaa lukuun ottamatta. Entä ne ihmiset, joiden elämän autojen tuottamat pokaasut pilaavat? Entä koko planeetta, joka kärsii ilmastonmuutoksen seurauksena?”

”Kaupankäynnin eri vaikutukset eivät ole mukana yhtälössä, kun ostaja ja myyjä hiovat kauppojaan. Ulkois-

vaikutukset tarkoittavat, että toisia ihmisiä ja kaupan käynnin vaikutuksia ei ole otettu huomioon hinnoissa. Toisilta evätään mahdollisuus vaikuttaa asioihin, jotka osuvat ankarasti heidän omaan elämäänsä. Tämä ei ole vain eettinen ongelma, vaan se johtaa äärimmäisen haitallisiin konkreettisiin seurauksiin.”

Taloustieteissä puhutaan usein kannustimista. On tärkeää seurata, minkälaisiin asioihin yksilöitä ja yhteisöjä rohkaistaan esimerkiksi palkitsemalla. Ilmastonmuutos on äärimmäinen esimerkki markkinatalouden kannustimista ja niin kutsutuista negatiivisista ulkoisvaikutuksista, joista Albert puhui bensiiiniesimerkissään. Markkinataloudessa fossiilisten polttoaineiden päästöjen aiheuttaminen on ollut maksutonta yli kahdensadan vuoden ajan. Nykytaloudessa tuotannon ja kulutuksen haitat eivät näy hinnoissa, ja se ohjaa taloudellista toimintaa vaaralliseen suuntaan. Energiajärjestelmät lyödään lukkoon vähintään kymmeniksi vuosiksi, ja ongelmat kasautuvat ajan myötä. Markkinahinnoin hieman halvempi tuotantotapa saattaa nousta alan standardiksi pitkäksi aikaa, vaikka hieman kalliimpi olisi merkittävästi ympäristöystävällisempi. Syynä on hintojen vääristymä.

Vapaamarkkina-ajattelussa syyttävä sormi osoittaa yksilöihin. Markkinatalouden kannattajat usein perustelevat, että järjestelmähän vain tarjoaa, mitä kuluttajat haluavat. Kuluttajien pitäisi siis ymmärtää tehdä vastuullisempia ostoksia. Albert on eri mieltä.

”Ihmiset eivät suinkaan ole tyhmiä ostaessaan esimerkiksi ympäristölle haitallisia tai huonolaatuisia tuotteita. Ongelma on siinä, että nämä yksilöiden tekemät rationaaliset valinnat eivät yhdisty mitenkään järkevällä tavalla toisten ihmisten tekemiin valintoihin. Haitallista jätettä syntyy yhä enemmän, ympäristöongelmat laajenevat ja tuotteiden laatu kärsii vain, jotta hinta näyttäisi halvemmalta yksittäiselle kuluttajalle. Ihmiset seuraavat markkinalogiikkaa, yrittävät ostaa halvalla, ja se on nykytaloudessa yksilön tasolla järkevää toimintaa.”

Jos ostaa ympäristöystävällisesti ja reilusti tuotettua ja muut ostavat halvalla, häviää suhteessa muihin. Muut hyötyvät yhtä lailla vastuullisesta kulutusteosta, itse siitä joutuu maksamaan ylimääräistä. Kannustimet on luotu niin, että itse kannattaa ostaa mahdollisimman halvalla ja jättää maailman parantaminen muille. Todellisuudessa kulutusvaikuttamiseen osallistutaan yllättävän paljon siihen nähden, miten vaikeaksi ja tehottomaksi se on tehty.

Kulutus on myös oma kulttuurinsa. Puhutaan tavarapaljoudesta, konsumerismista ja siitä, miten alakuloisuutta, väsymystä ja stressiä hoidetaan uusilla tavaroilla ja ostosreissuilla. Vaatteet ja viihde-elektroniikka ovat usein huonolaatuisia, mutta uuden kiilto houkuttaa. Kritiikki on kuitenkin yksipuolista kuluttajan syylistämistä.

”Konsumerismin vastustajat vastustavat yleensä jonkun muun konsumerismia. Konsumerismi on kritiikkiä

toisten kulutus päätöksistä. Olisi tärkeää ymmärtää, että toiset ihmiset tekevät valintansa täysin järkevästi ja niissä tuskin on paljon kritisoitavaa. Kyse on vähemmän valinnoistamme, ja enemmän siitä, millaisissa olosuhteissa teemme valintoja.”

”Ymmärsin itse tämän parhaiten pienen ajatusleikin avulla. Mitä tavallisen ihmisen valinnoille tapahtuu, jos hänet laitetaan vankilaan? Oltuaan vankina lähemmäs vuoden hänen kulutustottumuksensa saattaisivat olla hyvinkin erilaisia kuin aiemmin. Ennen päättymistään vankilaan hän olisi katsonut vankilan kahvilakioskin tarjontaa ja pitänyt sitä niukkana ja ylihintaisena. Mutta aikansa vankilassa oltuaan viikoittaisesta käynnistä kahvilassa voi hyvinkin muodostua hänen viikkonsa kohokohta. Hän osaa arvioida kioskin tarjontaa ja eri tuotteiden hyötyjä ja päätyä tekemään pienillä päivärahoillaan mielestään erinomaisen hankinnan.”

”Kun vaihtoehdot ovat rajalliset, kulutus päätökset ja kuluttajien tottumukset sopeutuvat herkästi tarjontaan. Näin tapahtuu jatkuvasti markkinoilla. Jos tarjolla ei esimerkiksi ole työpaikkoja, joissa aidosti saisimme päättää työpaikan asioista itse, emme osaa haikailla sellaisen perään.”

Albert pitää yksilön- ja yhteisönvapauksia tärkeinä. Markkinatalouden versio vapaudesta on hänestä merkittävä, sillä järjestelmä tuputtaa yksityistä kulutusta kaikille. Yhteiset ratkaisut on tehty vaikeiksi, vaikka ne olisivat kuinka tehokkaita ja haluttuja.

”Tarjolla on erittäin huonosti ratkaisuja yhteisölli-
siin kulutustarpeisiin, olivat ne sitten siivousta, matkus-
tamista, laitehankintoja tai palveluja. Sen sijaan yksilöille
tuputetaan aivan liikaa erilaisia ratkaisuja kaikkiin näi-
hin, aivan kuin ainoa järkevä tapa ratkaista tällaisia
kysymyksiä olisi kaiken hankkiminen yksittäin. Ja koska
vaihtoehtoja ei juuri näy, pohtivat ihmiset yöt läpeensä
millaisen ruohonleikkurin tai vakuutuksen hankkisivat –
ja nimenomaan omassa kotitaloudessaan. Muita vaihto-
ehtoja ei ole tarjolla, kuten siellä esimerkissäni vankilan
kahviossa.”

”Markkinoilla ihmisille syntyy helposti tällaisia sokeita
pisteitä, joiden ansiosta parempia vaihtoehtoja ei edes
kannata ajatella. Niiden pohtiminen vain vaikeuttaa nyky-
tilanteen kestämistä.”

OSALLISUUSTALOUS

Michael Albert on haastanut talouden vaihtoehdotto-
muutta yhdessä taloustieteilijä Robin Hahnelin kanssa.
He kehittivät 1970-luvun lopulta alkaen vapaushenkistä
yhteiskunnallista ajatteluaan useissa tietokirjoissa, joissa
he kritisoivat sekä markkinatalouden että keskusjohto-
isen suunnitelmatalouden merkittäviä ongelmia. Samalla
he rakensivat taloustieteellistä pohjaa täysin uudenslaiselle
ajattelulle: osallisuustalous (participatory economics)
pohjautuu työn demokratiaan, luonnonsuojeluun ja
ahkeruudesta palkitsemiseen. Ensimmäinen teoreettinen

mallinnus idean pääpiirteistä julkaistiin vuonna 1991 teoksessa *Political Economy of Participatory Economics*⁴².

Albert on sen jälkeen esitellyt osallisuustalouden ideaa suurelle yleisölle ja käynyt ahkeraa debattia uuden talouden parissa työskentelevien asiantuntijoiden ja aktivistien kanssa. Samalla hän on rakentanut itsenäistä julkaisu toimintaa ja kirjoittanut lukuisia yhteiskunnallisia tietokirjoja.

Millaisia käytännön parannuksia osallisuustalouden kaltainen uusi talous voisi tuoda mukanaan?

”Taloudessa työt voivat jakautua ihmisten kesken monin eri tavoin. Työnjako tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että kaikkien ei kannata tehdä kaikkea. Kannattaa erikoistua. Tämä pätee nykytaloudessa, ja tämä pitäisi myös osallisuustaloudessa. Mikä on ongelmana?”

”Esimerkiksi Yhdysvalloissa arviolta noin viidesosa työvoimasta on erilaisissa valtauttavissa tehtävissä. Tarkoitan sitä, että näiden ihmisten työtehtävissä käsitellään tärkeää informaatiota, tehdään päätöksiä ja luodaan verkostoja toisten ihmisten kanssa. Näissä työtehtävissä harjaannutaan sosiaalisten taitojen soveltamisessa ja itsevarmuus kehittyy. Statuskin on näissä tehtävissä yleensä parempi.”

”Loput työvoimasta taas paiskii pääasiassa töissä, jotka ovat kaikkea muuta kuin valtauttavia. Työ vie lähes kaikki

42. Suomeksi aiheesta kirjoissa *Parecon – Kapitalismin jälkeinen elämä* (Sammakko, 2004), *Poliittisen taloustieteen aakkoset* (Like, 2008), *Kilpailusta yhteistyöhön – kohti oikeudenmukaista talousjärjestelmää* (Like, 2012) ja *Osallisuustalouden aakkoset* (Like, 2014).

voimat, mutta lisäksi niitä tehdessä ei opi uutta tai juuri kehitä itseään. Työ pikemminkin nujertaa ja turruttaa. Mahdollisuudet istua alas ja sopia asioista, tehdä päätöksiä ja vaikuttaa asioihin ovat näissä hommissa vähissä. Pyrkimyksiä vaikuttaa asioihin katsotaan pahalla. Karkeasti katsottuna nämä työt opettavat päivästä toiseen ihmisiä alamaisuuteen, kun taas valtauttavat työt opettavat tekemään päätöksiä toisten puolesta.”

Albertin vapauskäsitys eroaa Suomessa paljon esillä olevasta oikeistoliberaalista näkemyksestä: markkinataloudessa saat valita työpaikkasi, omistaa sekä ostaa ja myydä keskinäisin sopimuksin. Harvemmin puhutaan Albertin tavoin työpaikkojen päätöksenteosta ja työtehtävien laadusta. Työn vaikutus on niin merkittävä, että siinä syntyvään eriarvoisuuteen ja muihin ongelmiin on aktiivisesti etsittävä ratkaisuja.

Albert painottaa markkinatalouden ongelmia osittain siksi, että järjestelmä on Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen ollut käytännössä monopoliasemassa. Hän on kuitenkin opiskeluajoistaan lähtien ollut vahva keskusjohtoisen suunnitelmatalouden kriitikko. Hän on niin kutsuttua New Left -sukupolvea, joka kritisoi kapitalismin lisäksi Neuvostoliiton totalitarismia. Tässä hän menee oikeistolaisia kriitikoita pidemmälle. Keskusjohtoisuuden ja jähmeän informaation kulun lisäksi yksi Neuvostoliiton suurista ongelmista oli juuri työnjaossa.

”Talouden suunnittelijat ja työntekijät olivat omat selvästi erilliset ryhmänsä. Maan poliittinen järjestelmä oli

kammottava diktatuuri ja yhteiskunnan lähes kaikki osaluueet olivat hyvin ongelmallisia. Työnjakoa ja kansantaloutta ajatellen ihmiset jakautuivat kahteen ryhmään: oli koordinaattoreiden verrattain pienilukuinen joukko ja sitten toisaalla muut, tavalliset työntekijät.”

”Tämän luokkajaon ongelmat olisi tärkeä tunnistaa myös nykypäivänä ja töiden jakamista ja tasapainottamista tulisi miettiä vakavasti. No, luokkajaon poistaminen on toki monen mielestä kaunis ajatus. Mutta jos samalla menetetään kaikki tuottavuus, niin eihän siinä ole järkeä. Pääsisimme eroon luokkayhteiskunnasta, mutta näännytisimme kaikki nälkään.”

TASAPAINOA TYÖELÄMÄÄN

Albert suosii työnjakoon ratkaisua, jota hän kutsuu töiden tasapainottamiseksi. Kenenkään ei tarvitsisi tehdä yksinomaan turruttavaa työtä.

”Mitä tämä tarkoittaisi erikoistumisen kannalta? Sally on lääkäri, ja hän tekee 40-tuntista työviikkoa kirurgisella osastolla. Miten hänelle kävisi, jos töitä ryhdyttäisiin tasapainottamaan? Sally tekisi edelleen osan työajastaan leikkaussalissa, palaverissa ja tietokoneella, mutta välillä hänen tehtävänänsä olisi myös tyhjentää alusastioita ja tehdä muita vähemmän miellyttäviä tehtäviä.”

”Kokonaisuutena työtehtävien kuormittavuudessa tulisi pyrkiä yhtäläisyyteen: kaikkien työssä tulisi olla mahdollisuus toteuttaa itseään ja kehittää kykyjään, ja

kaikkien työhön tulisi kuulua myös kuormittavampia työtehtäviä.”

Yhdysvalloissa tasapainon tarve on ilmeinen. Palkkaerot ovat kasvaneet räjähdysmäisesti ja perinteisesti heikko ammattiyhdistysliike on entisestään menettänyt asemaansa. Työsuojelu on kauttaaltaan heikkoa, ja useimpien vaikutusmahdollisuudet työpaikalla ovat olemattomat. Ennen vaikutusvaltaiset suuryritykset, kuten General Electric, toimivat aloilla, joissa ammattiyhdistyksillä oli merkittävä rooli. Maailman suurin kauppaketju Walmart ja Amazon-verkkokauppa ovat uudehkoja suuryrityksiä Yhdysvalloissa, ja molempien yritysten raadollisista työoloista ja matalasta palkkatasosta on tehty lukuisia paljastuksia. Näiden korporaatioiden työvoima ei juurikaan kuulu ammattiliittoihin.

Suomi ei kuitenkaan ole Yhdysvallat. Pintapuolisesakin vertailussa maiden työmarkkinoiden erot näkyvät selvästi. Tuorein vertailukelpoinen data OECD:ltä on vuodelta 2013, ja sen mukaan Yhdysvaltojen työvoimasta 10,7 prosenttia on ammattiliitossa, kun Suomessa osuus on 69 prosenttia⁴³. Suomessa työsuojelu on globaalisti katsottuna tasokasta, ja monien niin kutsuttujen perinteisten duunarialojen palkkataso on korkea.

Suomessakin työelämän hierarkiat ovat silti todellisuutta, ja tasapainoisemman työtaakan pitäisi olla

43. OECD Data: *Trade Union Density*. 2014. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UN_DEN#

pidemmän aikavälin tavoite kummassakin maassa. Mutta miten tämä vaikuttaisi yksilöiden tuottavuuteen?

”Kriitikko saattaisi tässä vaiheessa ihmetellä: ’Tuohan on naurettavaa! Vielä hetki sitten Sally teki kirurgisella 40 tuntia viikossa hyvin arvokasta ja tärkeää työtä. Ja sinun ideassasi hän tekisikin enää 20 tuntia viikossa leikkauksia.’ Ja kyllä, perusidea on juuri tämä. ’No, menetimme juuri 20 tuntia arvokasta työpanosta! Ja oletettavasti tämä koskee jokaista kirurgia?’, kriitikko jatkaa. Vastaan myöntävästi. ’No niin, menetimme siis puolet kirurgien työpanoksesta, puolet insinöörien panoksesta, puolet tutkimusosaston kehityksestä, puolet korkeakoulutettujen tärkeästä työstä ylipäätään.’ Kyllä, olet edelleen oikeassa. ’No... Sittenhän yhteiskunta on aivan sekaisin!’”

”Mutta tässä vaiheessa kriitikko ei huomaa yhtä seikkaa. Puhuimme tähän mennessä noin viidesosasta ihmisiä, jotka ovat valtauttavammassa töissä. Paremmassa työelämässä kaikki käyttäisivät lahjojaan ja taitojaan paljon nykyistä laajemmin. Toisin sanoen nuo loput 80 prosenttia ihmisistä, jotka aiemmin vain puhdistivat alusastioita tai värjäisivät paitoja tehtailla koko ikänsä, pääsevät tekemään osansa monista kiinnostavammista tehtävistä. Joistakin tämä voi kuulostaa järjettömältä. He uskovat, että valtaosa ihmisistä on umpimielisiä typeryksiä, kaiken kaikkiaan kykenemättömiä vaativiin tehtäviin. Yritän lieventää vielä hieman skeptikkojen epäilyksiä.”

”Jos palataan ajassa taaksepäin esimerkiksi 1950-luvulle ja täytetään Helsingin olympiastadion kai-

killaa maan lääkäreillä ja kirurgeilla, mikä pistäisi silmään? Stadionilla olisi lähes yksinomaan miehiä. Mikä näiden miesten mukaan olisi syy tähän? Moni luultavasti vastaisi, että naiset eivät yksinkertaisesti sovi näin vaativaan työhön. Ja mikä syy olisi naisten mielestä? Luultavasti monet heistä olisivat 1950-luvulla samaa mieltä. Onko asia sillä ratkaistu?”

”Nykyään on päivän selvää, että naiset tekevät myös lääkärin töitä. Menneinä vuosikymmeninä ajatus oli radikaali. Oli totta, että naiset eivät voineet tehdä noita tehtäviä. Miksi? Koska heidät kasvatettiin uskomaan niin. Koska koulujärjestelmä ja erityisesti korkeakoulut suosivat miehiä ja koska kotityöt jätettiin yksin naisten harteille.”

Töiden tasapainottamisesta aiheutuvaa työtehon heikkenemistä pitää verrata siihen, kuinka paljon uutta osaamista ja tuottavuutta saadaan korvaamaan menetettyä työpanosta.

”Paljon on muuttunut noista ajoista, mutta samalla monia vaivaa edelleen uskomus, että suuri osa ihmisistä on kykenemättömiä muuhun kuin yksinkertaisiin, raskaisiin ja kuluttaviin tehtäviin. On koordinaattoreita ja johtajia ja on suorittavan työn tekijöitä. Varsinkin maailmanlaajuisesti jako on karu. Kysymys kuuluukin: pystyisivätkö raskaiden ja kuluttavien töiden tekijät korvaamaan panoksellaan Sallyn ja kumppaneiden uudesta tasapainoisemmasta työnkuvasta aiheutuvan tehottomuuden? Kun tarjolla olisi uudenlainen mahdollisuus

korkeatasoiseen koulutukseen, laadukkaaseen ruokaan, vaikutusvaltaisempiin verkostoihin ja asumiseen sekä turvatumpaan elämiseen, olisiko näiden ihmisten mahdollista suoriutua myös monimutkaisemmista tehtävistä?”

”Olen kohdannut useita rohkaisevia esimerkkejä. Kiersin kymmenisen vuotta sitten Argentiinassa tutustumassa useiden tehtaiden toimintaan. Joukossa oli jäätelötehtaita, sulattamoja ja lasitehtaita – ylipäätään tehdasteollisuutta monilta eri aloilta. Kaikkia yhdisti se, että keskellä talouskriisiä ne olivat joutuneet konkurssiin. Omistajat olivat hylänneet tehtaot, mutta työntekijät olivat päättäneet jatkaa keskenään tehtaiden toimintaa. Nämä tehtaot olivat muuttuneet kokonaan työntekijöidensä pyörittäviksi yrityksiksi, ja niiden aiemmin tappiollinen toiminta oli alkanut kääntyä voitolliseksi.”

”Muistan ilmielävästi keskustelun erään naisen kanssa, joka oli tehnyt vuosikausia raskasta työtä lasitehtaassa, avointen polttouunien ääressä. Johtajat, kirjanpitäjät ja insinöörit hylkäsivät tehtaon, ja koko tehtaon pyörittäminen jäi rivityöntekijöiden varaan. Heidän piti jakaa uudelleen tehtaon vastuualueita, ja yksi hyvin epätoivottu tehtävä oli kirjanpito. Tapaamani nainen oli suosittunut vapaaehtoiseksi tehtävään. Hän oli aiemmin vain polttouunin lämmittäjä ilman koulutusta tai minkäänlaista kokemusta kirjanpidosta. Halusin tietää, minkä hän oli kokenut uudessa tehtävässä vaikeimmaksi, mutta hän oli haluton vastaamaan. Yllätyin, ja tivasin asiaa uudel-

leen. Oliko se alan kirjallisuuden vai tiedonhallintajärjestelmien opettelu? Olin neuvoton: mikä kysymyksessäni oli niin vaikeaa? 'Häpeän myöntää tämän, mutta vaikeinta oli lukemaan opetteleminen', nainen lopulta vastasi."